כיתה י"א | תושב"ע · משנה | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | בבא קמא ג, א-ב

"המניח את הכד ברשות הרבים": מי אחראי למפגע ברחוב?

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את משניות א-ב בפרק ג של בבא קמא, ויבחינו בין נזק לכד ובין נזק שהכד גורם.
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב למה הנתקל בכד פטור: "אין דרך בני אדם להתבונן בדרכים".
- התלמידים יסבירו את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במי שכדו נשברה, ואת המושג "מתכוון".
- התלמידים יישמו את העקרונות על מפגעים ברחוב מימינו: קורקינט, פסולת בניין, שלולית.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה מותר לי לעשות ברחוב, בשכונה ובבית שלי, כשזה משפיע על אחרים?

השיעור הראשון שואל: מי אחראי כשמשהו שלי מונח ברחוב ומישהו נפגע, ומה אם המשהו שלי נפגע?

🧪 פתיחה

מראים (או מתארים) שלוש תמונות: קורקינט חשמלי שוכב על המדרכה, שלולית מים מול חנות אחרי שטיפה, ערימת פסולת בניין ליד גדר. כל תלמיד כותב: מי אחראי אם מישהו נפצע? ומי אחראי אם מישהו שבר את הקורקינט? (5 דקות)

📖 הסבר למורה

פרק ג בבבא קמא עוסק בנזקים שאדם גורם ברשות הרבים. משנה א פותחת בכד שהונח ברחוב: מי שנתקל בו ושבר אותו פטור, ולפי הרע"ב "לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים". אבל אם הנתקל נפגע, בעל הכד חייב, וזה כך "וַאֲפִלּוּ הִפְקִירָהּ".

המשך המשנה עוסק בכד שנשבר מעצמו, והמים או החרסים הזיקו. לפי תנא קמא (רבי מאיר) בעל הכד חייב, כי "נִתְקַל פּוֹשֵׁעַ הוּא". רבי יהודה מבחין: אם בעל הכד "מתכוון", כלומר רצה לזכות בחרסים ובמים, הם נחשבים שלו והוא חייב; אם לא, הם הפקר אחרי שנאנס, והוא פטור.

משנה ב מרחיבה: השופך מים ברשות הרבים חייב בנזק, ולפי הרע"ב אפילו כשמותר לשפוך (בימות הגשמים). המצניע קוץ או זכוכית ברשות הרבים, הגודר בקוצים שבולטים לרחוב, וגדר שנפלה לרחוב, חייבים. הרע"ב מוסיף שאם צמצם את הקוצים בתוך שלו, פטור: "שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בַּכְּתָלִים". העיקרון החוזר: ההלכה מצפה מאדם לשמור על הרחוב, ולא מצפה מהולך רגל לבדוק כל צעד.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, בבא קמא פרק ג, משנה א

> הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ, פָּטוּר. וְאִם הֶזַּק בָּהּ, בַּעַל הֶחָבִית חַיָּב בְּנִזְקוֹ. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ, חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּמִתְכַּוֵּן, חַיָּב. בְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן, פָּטוּר:

משנה, בבא קמא פרק ג, משנה ב

> הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזַּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ, וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר אֶת גִּדְרוֹ בְּקוֹצִים, וְגָדֵר שֶׁנָּפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּקוּ בָהֶן אֲחֵרִים, חַיָּב בְּנִזְקָן:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא קמא ג, א

> הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד וְכוּ' וּשְׁבָרָהּ פָּטוּר. לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא קמא ג, א

> וְאִם הֶזַּק בָּהּ בַּעַל הֶחָבִית חַיָּב. וַאֲפִלּוּ הִפְקִירָהּ, שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נְזָקָיו שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ רְשׁוּת מִתְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָן, כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא קמא ג, א

> אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ חַיָּב. דְּסָבַר נִתְקַל פּוֹשֵׁעַ הוּא וְלָאו אֹנֶס הוּא, וּלְכָךְ חַיָּב:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא קמא ג, ב

> הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. אַף עַל גַּב דִּבְרְשׁוּת קָעֲבִיד, כְּגוֹן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁמֻּתָּר לִשְׁפֹּךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲפִלּוּ הָכִי אִם הֶזַּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא קמא ג, ב

> הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ וְכוּ'. וּכְגוֹן שֶׁהִצְנִיעָן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן הַגּוֹדֵר גִּדְרוֹ בְּקוֹצִים וְהִפְרִיחָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים. אֲבָל הַמְּצַמְּצֵם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶזַּק בָּהֶן אַחֵר, פָּטוּר. שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בַּכְּתָלִים:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 **כתוב:** "הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ, פָּטוּר"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים".

📜 **כתוב:** "וְאִם הֶזֵּק בָּהּ, בַּעַל הֶחָבִית חַיָּב בְּנִזְקוֹ"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "וַאֲפִלּוּ הִפְקִירָהּ": הפקר לא פוטר ממה שלא היה מותר לעשות מלכתחילה.

📜 **כתוב:** "הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזֵּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: חייב "אַף עַל גַּב דִּבְרְשׁוּת קָעֲבִיד, כְּגוֹן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות (המשנה והרע"ב), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: שלוש תמונות מהרחוב (5 דקות)
2. משנה א: הכד שנשבר והנתקל שנפגע, עם הרע"ב (12 דקות)
3. מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: "מתכוון" (8 דקות)
4. משנה ב: מים, קוץ, זכוכית וגדר, טבלת חייב / פטור (12 דקות)
5. חזרה לתמונות, שאלה בסגנון בגרות (סעיף א), כרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מתי מי שנתקל בכד פטור, ומתי בעל הכד חייב?
2. מנו את המקרים במשנה ב שבהם אדם חייב בנזק.

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה משמעות הנימוק "אין דרך בני אדם להתבונן בדרכים"? על מי הוא מטיל את האחריות?
2. לפי הרע"ב, למה השופך מים חייב גם כשמותר לו לשפוך?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם עיקרון המשנה מתאים לקורקינטים ולאופניים שחונים על המדרכה? נמקו.
2. רבי יהודה פוטר את מי שלא התכוון לזכות בחרסים. האם זה הוגן כלפי הנפגע?

🎓 שאלה בסגנון בגרות (20 נקודות, ניסוח מקורי)

קראו את משניות א-ב בפרק ג של מסכת בבא קמא.

א. "המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור". הסבירו את הנימוק לפי הרע"ב. (6 נקודות)

ב. הסבירו את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במקרה שבו הכד נשברה והמים הזיקו. (8 נקודות)

ג. מדוע השופך מים ברשות הרבים חייב, גם בזמן שמותר לו לשפוך? (6 נקודות)

התשובה המלאה במחוון של דף העבודה.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- אזרחות: אחריות אזרחית למרחב הציבורי, חוקי עזר עירוניים ופיצויים בנזיקין.
- דיון במשפט: רשלנות מול תאונה. הקשר למושג "האדם הסביר" בדיני הנזיקין בישראל.
- חינוך תעבורתי: מדרכות, קורקינטים ואחריות הולכי רגל ורוכבים.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- אבות נזיקין: "בור" ככלי לניתוח, והרע"ב "דַּהֲוֵי לֵיהּ בּוֹרוֹ שֶׁהִזִּיק".
- "נתקל פושע הוא": מחלוקת ומושג יסוד בגמרא, וההמשך בבבא קמא כח ע"ב לתלמידים מתקדמים.
- מצוות "ועשית מעקה" ו"לא תשים דמים בביתך" כמסגרת ערכית לזהירות.

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשלוש התמונות מהפתיחה: מה היינו פוסקים לפי המשנה? כל תלמיד כותב כלל אחד במילים שלו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק שתי שורות:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

💡 הערות למורה

משנה א מורכבת: כדאי לבנות על הלוח תרשים של שני מקרים (הכד נשבר / הנתקל נפגע) ושני שלבים (הנחה / שבירה). מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה מתאימה לקבוצה חזקה; בקבוצה מתקשה אפשר להסתפק בעיקרון. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות סגורות ומחוון משלו.

📝 בדף העבודה

תרשים הכד, מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה, טבלת חייב / פטור למשנה ב, מקרים מימינו ושאלה בסגנון בגרות. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, פחות שאלות, ומחוון משלה).

מקורות

- משנה, בבא קמא ג, 1 (ספריא)
- משנה, בבא קמא ג, 2 (ספריא)
- רע"ב על בבא קמא ג, 1 (ספריא)
- רע"ב על בבא קמא ג, 2 (ספריא)

מחוון: הכד, המים, הקוץ והזכוכית

1. **חלק א:** שבר את הכד: פטור, "אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים". נפגע: בעל הכד חייב, "וַאֲפִלּוּ הִפְקִירָהּ". הכד נשברה והחליק: חייב (לרבי מאיר), כי "נִתְקַל פּוֹשֵׁעַ הוּא".
2. **חלק ב:** רבי מאיר: חייב תמיד. רבי יהודה: "בְּמִתְכַּוֵּן חַיָּב" = אם התכוון לזכות בחרסים ובמים, הם שלו וזה כבורו שהזיק; אם לא התכוון, הם הפקר לאחר האונס, ופטור.
3. **חלק ג:** (1) חייב: השופך מים, גם כשמותר. (2) חייב: כגודר בקוצים שבולטים לרשות הרבים. (3) חייב לפי המשנה ("וְגָדֵר שֶׁנָּפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים"; בגמרא יש פירוט מתי). (4) פטור: "הַמְצַמְצֵם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ", "שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בַּכְּתָלִים".
4. 🎓 **בגרות:** הולך רגל: הנתקל בכד פטור, כי אין דרכו להתבונן. שמירה על הרחוב: בעל הכד חייב בנזק, השופך מים חייב, המצניע קוץ חייב. שתי דוגמאות מוסברות.

🎓 **מחוון לשאלת הבגרות שבמערך:** א. אין דרך בני אדם להתבונן בדרכים, ולכן הנתקל אינו פושע. ב. רבי מאיר: חייב, כי הנתקל נחשב פושע. רבי יהודה: אם התכוון לזכות בחרסים ובמים, הם שלו וחייב (כבור שהזיק); אם לא, הם הפקר אחרי האונס, ופטור. ג. גם מי שעושה ברשות אחראי לנזק שנגרם; הרשות לשפוך אינה פוטרת מתשלום.